

Kulesza, Krzysztof

**Ustalenia dotyczące udziału Franciszka B.
Lilpopa przy projektowaniu willi
Lutosławskich w Drozdowie**

"Biuletyn Konserwatorski Województwa
Podlaskiego", 22, 2016, s. 241-245

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRZYSZTOF KULEZA

Białystok

Ustalenia dotyczące udziału Franciszka B. Lilpopa przy projektowaniu willi Lutosławskich w Drozdowie

Dwór w Drozdowie wzniesiony został na terenie wznoszącym się przy dolinie rzeki Narwi w pobliżu Łomży. Usytuowany jest w sąsiedztwie drogi do Piątnicy w otoczeniu zachowanego dawnego dworskiego parku. Drewniana jego część zbudowana została w 2. poł. XVIII w. dla rodziny Burskich. Od 1799 r. należał on kolejno do Godlewskich, Trzeszczkowskich, Chludziewiczów, a od 1866 r. do 1939 r. do Lutosławskich, a następnie do Marii Niklewiczowej z Lutosławskich. Od 1895 r. obiekt składał się z dwóch wyraźnie odmiennych części: parterowego, pierwotnego dworu wzniesionego na planie wydłużonego prostokąta z dwuspadowym dachem oraz dobudowanej do jego południowego szczytu dwukondygnacyjnej willi o planie zbliżonym do kwadratu, nakrytej dachem wielospadowym. Drozdowski dwór, w ramach różnych prac adaptacyjnych, był przekształcany w okresie II wojny światowej oraz w czasach powojennych na potrzeby zmieniających się funkcji. W okresie okupacji mieszkał tu niemiecki osadnik zarządzający folwarkiem. W latach 1953-1976 mieściła się w nim służba zdrowia oraz mieszkanie M. Niklewiczowej. W 1977 r. pałac przeznaczono na Dom Pracy Twórczej. Gruntowny remont całego obiektu trwał do 1984 r. Drewniana część obiektu została rozebrana łącznie z fundamentami oraz piwnicami. W jej miejsce wzniesiono murowany budynek, o kształcie zbliżonym do bryły pierwotnego, podpiwniczony pod całością jego planu. Ostatecznie w 1987 r., po kolejnym remoncie, siedzibę znalazło tu Muzeum Przyrody. W trakcie remontów z lat 80. XX w., oraz późniejszych, część willowa nie odzyskała w całości pierwotnego wyglądu.

Wiele źródeł dotyczących historii dóbr Lutosławskich w Drozdowie podaje jako fakt, że willa dobudowana do wcześniejszego osiemnastowiecznego, drewnianego dworku – Dolnego Dworu, zaprojektowana została przez Franciszka Bogusława Lilpopa¹, wybitnego polskiego architekta działającego w 1. poł. XX w. Inne, zamieszczając tę samą wiadomość, podpierają się słowem „prawdopodob-

1. Widok willowej części dworu w Drozdowie od strony doliny Narwi.

Fotografia przedwojenna ze zbiorów Muzeum Przyrody.

View of the villa part of the manor house in Drozdowo facing the Narew river valley.

Pre-war photograph from the collections of the Museum of Nature.

nie". Wyjaśnienie tego problemu jest dość istotne, gdyż czynnikiem wielce nobilitującym dla każdego obiektu jest bycie realizacją projektu znanego i cenionego architekta, propagatora nowych trendów w architekturze polskiej i inżynierii budowlanej. A Franciszek Bogusław Lilpop jest wymieniany w wielu annałach jako artysta o szerokich horyzontach oraz inżynier otwarty na nowe trendy w technologii budownictwa, znany z wielu zrealizowanych projektów poważnych budowli zarówno w stolicy, jak i w różnych miejscowościach polskiej prowincji. Jednak z jednej strony (poza jedynym źródłem: Muzeum Historii Polski²), większość dostępnych autorowi niniejszego opracowania, źródeł biograficznych, nic nie wspomina o związkach Franciszka Lilpopa z dworem w Drozdowie, z drugiej zaś, wszystkie one podają, że w czasie, kiedy musiał powstać projekt „drozdowskiej dobudówki”, dwudziestodwu- lub dwudziestotrzyletni Lilpop dopiero pobierał nauki w zawodzie architekta.

Rozbudowa Dolnego Dworu w Drozdowie miała miejsce po przejęciu majątku przez Stanisława Lutosławskiego po śmierci jego ojca, Franciszka Dionizego, który zmarł 21 grudnia 1891 r. Rodzina długo namawiała Stanisława, by zajął się rodzinnym majątkiem. Jednym z argumentów, by przekonać 28-letniego wówczas, absolwenta studiów rolniczych w Halle, do podjęcia się prowadzenia wielkiego majątku rolno-przemysłowego (z dużym sadem, stadami krów i owiec oraz budynkami przemysłowymi, takimi jak browar, młyn i tartak) miała być właśnie rozbudowa Dworu Dolnego, do takiej, by nowy właściciel mógł godnie w nim mieszkać i pracować. Do nowego budynku Stanisław wprowadził się w 1895 r. Jego budowa mu-

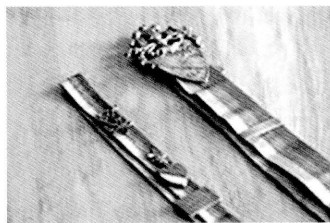
siała zająć co najmniej jeden rok, a raczej nawet więcej, biorąc pod uwagę wielkość i wystrój „dobudówki” dworskiej. Projekt musiał więc powstać w latach 1892-1894 (lub nawet wcześniej, czyli w latach 1892-1893). W tym czasie Franciszek Bogusław Lilpop był dopiero studentem III lub IV roku Wydziału Architektury Politechniki w Rydze. Ukończył studia dopiero w 1895 r.³

Źródłem, na które powołują się wszyscy piszący o Lilpopie, jako projektancie rozbudowy Dolnego Dworu w Drozdowie, jest *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*⁴. Napisano tam: *Zachowany przylegający do niego [do drewnianego dworu – K. K.] od pd. murowany budynek piętrowy, wzniesiony dla Mariana Lutosławskiego, wg. tradycji rodzinnej projektowany przez arch. Franciszka Lilpopa.*

Mimo iż wiadomym jest, że to Stanisław, a nie jego młodszy, przyrodni brat Marian, był inwestorem, który wznosił przylegający do dawnego drewnianego dworu piętrowy budynek, a później w nim zamieszkał, to jednak informacja z *Katalogu Zabytków* może jedynie niewiele mijać się z prawdą. Jest bowiem wielce prawdopodobnym, iż nowy obiekt został zaprojektowany przez Franciszka Lilpopa dla (!) Mariana Lutosławskiego⁵, lub też na jego prośbę. Obaj panowie byli bowiem w podobnym wieku⁶ i w tym samym czasie studiowali na tej samej uczelni: Politechnice Ryskiej. Co prawda, pobierali nauki na różnych wydziałach, ale obaj należeli do „Welecji” – jednej z najstarszych polskich korporacji akademickich⁷.

Poprzez uczestnictwo w tym stowarzyszeniu Franciszek Lilpop i Marian Lutosławski z pewnością musieli poznać się na przełomie lat 80. i 90. XIX w., ponieważ: *W pierwszych dziesięcioleciach istnienia, określię największego rozkwitu, liczba członków czynnej Welecji przekraczała 100 osób*⁸. Korporacja ta powstała w Rydze w 1883/84 r. i przetrwała tam 34 lata⁹. Do 1889 r., czyli po sześciu latach jej działalności, w roku, kiedy obaj przyszli inżynierowie rozpoczynali studia, liczba członków Korporacji nie przekroczyła zapewne 20-30 osób. Notki biograficzne z Archiwum Korporacyjnego zawierają nawet ich fotografie wykonane w tym samym roku:

Marian Lutosławski był najstarszym synem z drugiego małżeństwa Franciszka Dionizego¹⁰ (na pocz. 1892 r. ukończył 22 lata), a przez to mógł być aktywnym członkiem rodziny przy przekonywaniu

2. Bandy Welecji: z czasów ryskich Mariana Lutosławskiego (szersza) oraz z czasów warszawskich Olgierda Rypińskiego (węższa). **Sashes of the Welecia students' corporation: from the Riga years of Marian Lutosławski (wider) and the Warsaw years of Olgierd Rypiński (narrower).**

3. Franciszek Bogusław Lilpop (?), 1892 r.

4. Marian Lutosławski, 1892 r.

przyrodniego brata do decyzji o zaopiekowaniu się rodzowym majątkiem po śmierci ojca. Będąc wówczas studentem Politechniki Ryskiej, a więc przyszłym inżynierem, był też najodpowiedniejszą osobą w rodzinie do znalezienia odpowiedniego projektanta dla planowanej rozbudowy Dworu.

Wszystkie te fakty świadczą, że projekt rozbudowy Dolnego Dworu w Drozdowie mógł być pierwszym zrealizowanym projektem stworzonym przez Franciszka Lilpopa. Powstał on w czasie studiów trzeciego, lub czwartego roku na Wydziale Architektury Politechniki Ryskiej. Dodatkowym argumentem na możliwość opracowania tak poważnego projektu przez studenta jest fakt, iż z pewnością przy jego opracowywaniu Franciszek mógł liczyć na pomoc ojca, Edwarda Augusta Lilpopa, projektanta i budowniczego wielu znacznych budowli¹¹ (współpracującego m.in. z Józefem Piusem Dziekońskim, pracodawcą Franciszka w pierwszych latach po ukończeniu studiów¹²).

W związku z przedstawionymi powyżej argumentami uważam, że należy pomijać słowo „prawdopodobnie” przy przypisywaniu autorstwa projektu rozbudowy Dolnego Dworu w Drozdowie Franciszkowi Bogumiłowi Lilpopowi, a do jego biografii powinno się dodać ten obiekt jako pierwszą lub ewentualnie jako jedną z pierwszych realizacji projektowych. Jednocześnie należy liczyć, iż w przyszłości odnajdą się dokumenty potwierdzające, ponad wszelką wątpliwość, powyższe stwierdzenie.

PRZYPISY

¹ Franciszek Bogusław Lilpop (30 października 1870 r. w Warszawie – 20 października 1937 r. w Warszawie), s. Edwarda i Marii Karoliny z Wernerów, **student i absolwent Wydziału Architektury PR 1889-95**, [podkr. – K.K.], przyjęty do Weleci 1886, współzałożyciel „Biuro architektoniczne – Franciszek Lilpop & Karol Jankowski” (1903), współautor licznych projektów architektonicznych (m.in. zakład wychowawczy i kościół ss. Nazaretanek w Warszawie, fabryka „Ursus”), jeden z pionierów racjonalizmu i modernizmu w architekturze polskiej, współzałożyciel Koła Architektów w Warszawie, a następnie Delegacji Architektów Polskich przy Stowarzyszeniu Techników, od 1924 wykładał na PW, współzałożyciel pisma „Architektura i Budownictwo”, pochowany na Cmentarzu Wojskowym w Warszawie. Wg informacji z Archiwum Korporacyjnego. Dostępne w Internecie: [<http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/o-korporacjach/>].

² Dostępne w Internecie: [<http://www.muzhp.pl/kalendarium/1407/urodzil-sie-franciszek-lilpop-architekt-1870-10-30.html>].

³ Polski Słownik Biograficzny PAN, t. XVII/3, z. 74, s. 22; Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Wrocław, Oddział w Krakowie, 1972.

⁴ Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, woj. łomżyńskie, t. IX, z. 1; pod red. Marii Kałamajskiej-Saeed, Warszawa 1982.

⁵ Marian Lutostawski (ur. 20 marca 1871 w Drozdowie w gub. łomżyńskiej – 4/5 września 1918 w Moskwie), s. Franciszka i Pauliny ze Szczygielskich, brat Jana (Welecia) i Kazimierza (h.c. Sparta), przyrodni brat Wincentego (Arkonja, Konwent Polonia), ojciec Zbigniewa (Helania), stryj Bohdana, Henryka, Jerzego (wszyscy trzej Sparta), uczeń Gimnazjum w Dorpacie, **student i absolwent Wydziału Mechanicznego PR 1889-95**, [podkr. – K.K.] kontynuował studia w Dorpacie (dyplom inż. elektryka 1896), od 1900 nauczyciel w szkole Wawelberga i Rotwanda, w 1905 założył dziennik polityczny w Warszawie, prowadził własne biuro techniczne „M. Lutostawski” w Warszawie, działacz narodowy związany z endecją, jeden z inicjatorów założenia Komitetu Obywatelskiego m. Warszawy i Polskiego Komitetu Pomocy Sanitarnej, członek Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego, od listopada 1914 członek Komitetu Narodowego Polskiego w Warszawie i później na emigracji w Moskwie, uczestnik zjazdu polskiej emigracji w Lozannie 1917, w sierpniu 1917 z ramienia Ligi Narodowej w Radzie Polskiej Zjednoczenia Międzypartyjnego, aresztowany przez bolszewików pod zarzutem działalności kontrrewolucyjnej i rozstrzelany. Wg informacji z Archiwum Korporacyjnego. Dostępne w Internecie: [<http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/o-korporacjach/>].

⁶ Marian Lutosławski urodził się w 1871, a Franciszek Bogusław Lilpop w 1870 r.

⁷ Według informacji z Archiwum Korporacyjnego: *rozpowszechnione w Środkowo-Wschodniej Europie korporacje akademickie to:*

- kultuwujące przynajmniej niektóre tradycje charakterystyczne dla związków akademickich istniejących w środkowoeuropejskim kręgu kulturowym i nazywanych „korporacjami” (m.in. hierarchiczna struktura członkostwa, demokratyczny sposób podejmowania decyzji, zwyczajowa symbolika i zewnętrzne atrybuty),
 - oparte na zasadzie dożywotności członkostwa, stowarzyszenie studentów lub absolwentów wyższych uczelni,
 - prowadzące zazwyczaj działalność samopomocową, samokształceniową, towarzyską lub społeczno-ideową.
- Dostępne w Internecie: [<http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/o-korporacjach/>].

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ Najstarszym z sześciu synów Franciszka Dionizego był Wincent (ur. 1863 r.) z wykształcenia filozof, rok młodszy był Stanisław absolwent studiów rolniczych w Halle, (obydwu matką była Maria z domu Szczygielska, zmarła w 1869 r.). Po ożenku z siostrą zmarłej żony, Pauliną urodzili się czterej kolejni synowie: Marian (1871), Jan (1875), późniejszy doktor nauk rolniczych, Kazimierz (1880), doktor medycyny, ksiądz, współtwórca Harcerstwa Polskiego, Józef (1881) z wykształcenia rolnik i filozof (ojciec Witolda – kompozytora), rozstrzelany wraz z bratem Marianem w Moskwie w 1918 r. (za: Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Przyrody w Drozdowie. Dostępne w Internecie: [<http://www.drozdowo.pl/lutoslawscy.html>]).

¹¹ Polski Słownik Biograficzny PAN, t. XVII/3, z. 74, s. 22.

¹² Tamże.